

Marko Vladislavjević

RODNI JAZ U SIROMAŠTVU, DOSTUPNOSTI PENZIJA I NA TRŽIŠTU RADA

(sažetak)

1. REZIME

Siromaštvo starije populacije (65+) predstavlja jedan od ključnih izazova socijalne politike u Srbiji, naročito u kontekstu demografskog starenja stanovništva i sve izraženijih nejednakosti u pristupu resursima i pravima. Poseban rizik od siromaštva prisutan je kod starijih žena, čiji se socio-ekonomski položaj u starosti oblikuje akumuliranim nejednakostima tokom životnog veka, uključujući nižu zaposlenost, rad u neformalnoj ekonomiji i niže zarade.

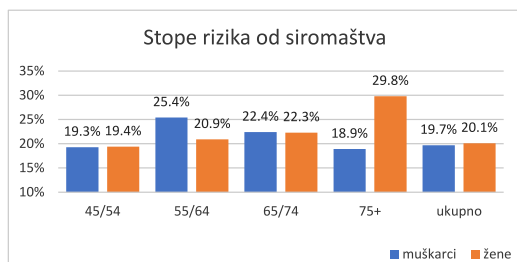
Ključni faktori koji doprinose visokom riziku siromaštva među starijim ženama uključuju:

- **Nižu stopu pokrivenosti penzijama** u poređenju sa muškarcima (za 5,5 procentnih poena). Kada bi žene primale istu vrstu i iznos penzije kao muškarci, rizik od siromaštva među starijim ženama ne bi bio viši nego kod muškaraca.
- **Značajno niže prosečne iznose penzija** (za oko 32%).
- **Nepovoljniju strukturu penzija**, gde su žene značajno manje zastupljene u najpovoljnijim – starosnim penzijama.
- **Radnu i životnu nejednakost tokom životnog veka**, uključujući veće učešće u neformalnoj ekonomiji i nižu zaposlenost, što smanjuje šanse za ostvarivanje penzijskog prava.

Sve navedeno ukazuje da **sistem penzijske i socijalne zaštite u Srbiji ne odgovara dovoljno na specifične potrebe starijih žena** i da su neophodne ciljane politike za smanjenje rodnog jaza u starosti, povećanje pristupa povoljnijim penzijama, kao i veća podrška ženama koje su van braka i koje su tokom života bile isključene iz formalne radne ekonomije.

2. STOPA RIZIKA SIROMAŠTVA U SRBIJI ZA STARIJE UZRASNE GRUPE¹

Grafikon 1 Stopa rizika od siromaštva, po polu i starosnim grupama

Izvor: Sopstvena kalkulacija zasnovana na podacima istraživanja SILK (Srbija, 2022)

Žene starije od 75 godina, predstavljaju najugroženiju grupu kada je reč o riziku od siromaštva. Žene starije od 75 godina u poslednjih deset godina su imale i najveći porast stope siromaštva.

Žene uzrasta 55–64 i 65–74 godine takođe beleže porast stope rizika od siromaštva u poslednjih deset godina, uprkos opštem trendu smanjenja ukupne stope siromaštva

3. POKRIVENOST PENZIJAMA

U starosnoj grupi od 65 godina i više, udeo žena koje ne primaju penziju dvostruko je veći u odnosu na muškarce. Ukupno posmatrano među osobama starijim od 65 godina, oko 11% žena nema penziju, dok je ovaj procenat kod muškaraca oko 5,5% (Tabela 2).

Struktura penzija ukazuje još nepovoljniji položaj žena, jer manje od polovina žena starijih od 65 godina prima starosnu penziju. Tek 47,5% žena starijih od 65 godina ima starosnu penziju, što je za čak 27 procentnih poena niže nego kod muškaraca kod 74% prima starosnu penziju (Tabela 2). Sa druge strane, čak 25,9% žena prima porodičnu penziju, naspram manje od 1% muškaraca. Porodične penzije su nepovoljnija opcija: starosna penzija je viša i omogućava pravo na sve dodatke i redovna usklađivanja sa inflacijom.

Tabela 2 Pokrivenost penzijama u starijim uzrasnim grupama po polu

	Starosna	Invalidska	Porodična	Poljoprivredna	Iz inostranstva	Ukupno
Muškarci						
65+	73.9%	9.2%	0.7%	6.4%	9.5%	94.5%
65/74	74.4%	9.8%	0.6%	4.4%	8.5%	92.7%
75+	73.1%	7.9%	1.0%	10.0%	11.5%	97.8%
Žene						
65+	47.4%	5.7%	25.9%	6.2%	7.2%	89.0%
65/74	53.9%	6.6%	18.9%	5.2%	8.0%	88.0%
75+	37.6%	4.4%	36.6%	7.8%	6.1%	90.6%

Izvor: Sopstvena kalkulacija zasnovana na podacima istraživanja SILK (Srbija, 2022). Procenti u koloni ukupno ne sabiraju nužno procenat u ostalim kolonama jer je moguće da se prima više od jedne penzije.

VISINA PENZIJA

Žene u Srbiji ne samo da ređe primaju penzije, već imaju i značajno niže prosečne prihode od penzija nego muškarci – čak za oko 32%. Prosečna penzija muškaraca iznosi 37.153 dinara, dok žene dobijaju 28.605 dinara, odnosno oko 23% manje. Ova razlika postaje još izraženija u starijoj grupi (75+), gde žene primaju čak 33,8% manje od muškaraca.

Primanje bilo koje penzije smanjuje verovatnoću siromaštva, ali najsnažniji zaštitni efekat imaju starosna, invalidska i penzija iz inostranstva. Bračni status presudno određuje rizik od siromaštva, a najveću stopu siromaštva imaju starije žene koje nisu u braku.

Regresiona analiza upravo ukazuje na to da razlike u riziku od siromaštva nisu zasnovane isključivo na polu ili

¹ Ova stopa računa se na osnovu istraživanja SILK (Istraživanje o prihodima i uslovima života) predstavlja glavni izvor podataka o prihodima, siromaštvu, socijalnoj isključenosti i životnim uslovima u zemljama Evropske unije, uključujući i Srbiju.

bračnom statusu, već pre svega na tipu i visini penzije koju osoba prima. Drugim rečima, regresiona analiza jasno pokazuje da bi, kada bi žene primale istu vrstu i iznos penzije kao muškarci, rizik od siromaštva među starijim ženama ne bi bio viši nego kod muškaraca.

Sve ove razlike ukazuju da penzioni sistem ne odražava ravnopravnost, već reprodukuje i produbljuje postojeće rodne nejednakosti iz sveta rada, posebno među najstarijom populacijom.

4. POLOŽAJ NA TRŽIŠTU RADA – PONAVLJANJE SLIČNIH OBRAZACA KOJI DOVODE DO RODNE NEJEDNAKOSTI U STAROSTI

Žene i posebno starije žene imaju značajno nižu zaposlenost od muškaraca, što na dugi rok može da ima za posledicu manju pokrivenost penzijama kod starijih žena. Posmatrano ukupno, žene u Srbiji imaju znatno nižu stopu zaposlenosti² (43,2%) u poređenju sa muškarcima (57,9%). Ova razlika je naročito izražena u starosnoj grupi od 55 do 64 godine, gde je stopa zaposlenosti muškaraca 64,7%, dok je kod žena samo 45,4% – gotovo 20 procentnih poena manje.

Tabela 4 Stopa zaposlenosti i neformalne zaposlenosti, po polu i uzrasnim grupama (15+)

	Stopa zaposlenosti			Stopa neformalne zaposlenosti		
	muškarci	žene	ukupno	muškarci	žene	ukupno
15/24	30.0%	19.0%	24.7%	22.4%	15.6%	19.8%
25/54	83.4%	71.9%	77.7%	11.5%	10.5%	11.1%
55/64	64.7%	45.4%	54.6%	10.5%	21.7%	15.4%
65+	12.4%	5.3%	8.3%	27.0%	69.1%	42.3%
Ukupno (15+)	57.9%	43.2%	50.3%	12.8%	14.6%	13.6%

Izvor: Sopstvena kalkulacija zasnovana na podacima istraživanja ARS koje objavljuje RZS (Srbija, 2022).

<https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20235695.pdf>

Starije žene češće rade u neformalnoj ekonomiji, što ih na duži rok sprečava da ostvare pravo na starosnu penziju. Podaci iz Tabele 4 pokazuju da je stopa neformalne zaposlenosti u starosnoj grupi 55–64 godine znatno viša kod žena (21,7%) nego kod muškaraca (10,5%). Viša stopa neformalne zaposlenosti među starijim ženama delimično se objašnjava i njihovim većim učešćem kao neplaćenih pomažućih članova domaćinstva, posebno u poljoprivredi. Ovo učešće kod žena iznosi 10,3%, naspram 3,6% kod muškaraca.

Nezaposlenost, i posebno dugoročna nezaposlenost je viša kod žena. U starosnoj grupi od 55 do 64 godine, razlika je još izraženija: 52,5% žena koje su nezaposlene ostaju bez posla na duži vremenski period, dok je udeo kod muškaraca 40,5%. Ovi rezultati ukazuju na to da žene, naročito u srednjim i kasnijim godinama, teže pronalaze zaposlenje i ostaju van tržišta rada duže nego muškarci.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

1. UVOĐENJE INSTITUCIJE SOCIJALNIH PENZIJA ZA GRAĐANE STARIJE OD 65 GODINA

Preporučuje se uspostavljanje sistema socijalnih penzija za lica starija od 65 godina koja nisu ostvarila pravo na penziju kroz postojeći sistem osiguranja. Socijalne penzije mogu se uvesti na jedan od dva osnovna načina:

Uvođenje socijalnih penzija, bilo univerzalnog ili targetiranog tipa, predstavlja ključni korak ka obezbeđivanju minimalne socijalne sigurnosti za sve starije građane i jačanju pravednosti penzijskog sistema u celini. Rezultati ovog istraživanja ukazuju da bi socijalna penzija u visini od oko 15.000 dinara – oko iznosa prosečne poljoprivredne penzije – mogla u značajnoj meri da smanje rizik od siromaštva.

2. REFORMA PORODIČNIH PENZIJA U CILJU IZJEDNAČAVANJA PRAVA I SMANJENJA RAZLIKA U VISINI PENZIJA

Preporučuje se sprovođenje reforme sistema porodičnih penzija kako bi se postojeća prava izjednačila sa pravima koja proističu iz drugih oblika penzijskog osiguranja, pre svega starosnih penzija. Ova reforma treba da obuhvati preciznije definisanje uslova za ostvarivanje prava na porodičnu penziju, uključujući uvođenje strožih kriterijuma za sticanje i zadržavanje ovog prava, kao i reviziju načina obračuna visine penzije. Cilj je da se smanji razlika u visini između porodičnih i starosnih penzija, kako bi se obezbedila pravednija raspodela sredstava i dugoročna održivost penzijskog sistema, a istovremeno zaštitile najugroženije kategorije korisnika.

3. PODRŠKA ZAPOSŁJAVANJU I OBRAZOVANJU ŽENA

Neophodno je uvesti i proširiti mere koje aktivno podstiču zapošljavanje žena, posebno onih iz ranjivih i manje zastupljenih grupa, kao i unaprediti njihov pristup obrazovanju i obukama. Podrška može uključivati subvencije za poslodavce koji zapošljavaju žene, razvoj programa za usklađivanje rada i roditeljstva (npr. fleksibilno radno vreme, dostupnost vrtića), kao i posebne programe obuke i prekvalifikacije za žene koje izlaze iz sistema neplaćenog rada ili žele da se vrate na tržište rada nakon duže pauze.

Naša organizacija je dobila podršku Vlade Švajcarske kroz projekat „Zajedno za aktivno građansko društvo – ACT“, koji sprovode Helvetas Srbija i Građanske inicijative. Mišljenje koje je izneto u ovoj publikaciji je mišljenje autora i ne predstavlja nužno i mišljenje Vlade Švajcarske, Helvetasa ili Građanskih inicijativa.

„Zajedno za aktivno građansko društvo – ACT“ je projekat Vlade Švajcarske čiji je cilj aktivno građansko društvo u kome građani više učestvuju u procesu donošenja odluka, naročito na lokalnom nivou. ACT sprovode dve nevladine organizacije: Helvetas Srbija i Građanske inicijative.

² Stopa zaposlenosti je učešće osoba koje se su radile makar jedan sat u toku posmatrane sedmice u ukupnoj populaciji ekvivalentnog uzrasta.